

ÇOCUKLARDA KURALLAR, SINIRLAR VE AİLE TUTUMLARI

Sınır Koymak Nedir?

Sınır koymak, çocuğun kendini güvende hissederek hareket edebileceği alanı belirleyen yardımcı ve yol gösterici işaretleri çocuğa sunmaktır. Sınırlar disiplini gerektirir. Disiplin ve ceza aynı şey değildir. Fiziksel cezalar, utanç, mutsuzluk ve umutsuzluk duyguları yükleyerek çocuğun kendine olan saygısını yitirmesine sebep olabilir. Daha da kötüsü çocuğa şiddetin geçerli ve uygun bir davranış olduğu, güç kullanarak istediklerini elde edebileceği kavramı öğretilmiş olacaktır. Çocuklara doğru davranışı öğretirken ceza yerine, nasıl davranıp nasıl davranmayacaklarını nedenleriyle birlikte açıklamak gerekir.

Anne - Baba ve Okul Disiplini Üçgeni

Evdeki disiplin okuldaki davranışların temelini oluşturur. Okul disiplini de ev disiplin kurallarının bir uzantısı şeklinde ilerlemelidir. Okuldaki bir disiplin problemi, aile-çocuk ve öğretmen üçgeninde çözümlenmelidir. Birlikte ekip olarak bulunan bu çözüm yöntemleri çocuğun kendini istenilen şekilde disipline ederek kurallara uymaya teşvik edecek ve okulda düzgün çalışma alışkanlıkları oluşturmaya temel olacaktır. Aileler okul kurallarını bilmeli ve destek vermelidirler.

Neden Sınırlara İhtiyaç Duyarız?

Çocuklar, kurallarına yabancı oldukları bir dünyaya doğarlar. Büyüdükçe kendilerinden beklentilerin değişmesi ve çeşitlenmesi ise, durumu daha da zora sokmaktadır. Sınırlar, bu öğrenme ve keşfetme sürecinde oldukça önemli bir role sahiptir. Çocuklar, dünyayı keşfedip, kendi başlarına bir şeyler yapmaya, yeni ilişkiler oluşturmaya başladıklarında farklı tepkilerle karşılaşır. Bunlarla başa edebilmeleri için ihtiyaçları olan en önemli rehber, net sinyallerdir. Çizilen sınırlar net ve tutarlı olduğu sürece, çocuklar için onları anlamak ve uygulamak kolay olacaktır.

Sınır Koymada Ebeveynlerin Yanlış Tutumları

- ❖ Çocuğa hayır diyememek
- ❖ Sınırların geniş, esnek ve belirsiz olması
- ❖ Çocuğu aşırı şımartmak
- ❖ Çocuklarına yeterli zaman ayırmamak
- ❖ Çocuk yetiştirme konusunda kendilerini geliştirmemek
- ❖ Doğru olmayan ebeveyn tutumları sergilemek

Sınır Nasıl Konmalıdır?

Sıcak, şeffaf, ilgili ve tutarlı bir anne babanın varlığı, en önemli şartların başında yer almaktadır. Çocukların, kabul gördükleri, sevgiyle beslendikleri ortamda kuralları kabul etmeleri kolaylaşır.

Sınırlar gerektiğinde değişebilir ve belli oranda esnek olmalıdır.

Sınırlar bebeklikten başlayarak konmalı ve yaş ilerledikçe yeniden düzenlenmelidir.

Sınırlara uymanın önemi çocuklara net ifade edilmelidir.

Amaca yönelik sınırlar konmalıdır. Sınır koyacağım diye her şeye "hayır" dememek gerekir.

Çizilen sınırlar tutarlı uygulanmalıdır. Sınırların çignenebilir olduğunu öğrenen çocukların her ortamda sınırları zorlaması kaçınılmaz bir gerçektir.

Olumsuz davranışların nedeni araştırılmalıdır çünkü her davranışın arkasında bir ihtiyaç, amaç veya sorun yatar.

Çocuğa neyi yapamayacağı açıklanırken buna karşılık neleri yapabileceği de belirtilmelidir.

Sınırları belirlerken çocukları da işin içine katmak durumu sahiplenmelerini sağlar.

Çocuklara iyi bir model olmak önemlidir. Anne babanın ortak tutumu, genel net duruşu ve davranışları en iyi sınır belirleyicileridir.

EBEVEYN TUTUMLARI

Anne baba tutumu; anne, baba ve çocuk arasındaki etkileşimin türüdür. Bu tutumları etkileyen birçok faktör vardır.

Bunlar;

Anne babanın beklentileri,
Toplumun normları,
Ebeveyn olmaya hazır olma,
Anne ve babanın kendi çocukluk deneyimleri,
Anne ve baba arasındaki ilişki,
Çocukların sayısı vb.dir.

Çocuğun hayatı boyunca, büyük etkileri olan ebeveyn - çocuk ilişkisinin temelinde, anne-babaların çocuklarını yetiştirirken benimsedikleri anne-babalık rolleri yatmaktadır. Çocuklar bu temel tutum ve davranışlara karşılık verecek şekilde şekillenmekte ve ebeveynin tutumları doğrultusunda bir takım davranışlar kazanmaktadır.

Davranışlarımızın çoğunluğunun öğrenme yolu ile kazanıldığı göz önünde bulundurulduğunda ebeveyn tutumlarını çocuğun biçimlenmesindeki rolü ve önemi daha da açığa çıkmaktadır.

"Bir çocuk için annesi ve babası dünyayı temsil eder. Çocuk, annesi ve babası nasıl davranıyorsa, dünyadaki herkesin de aynı şekilde davranacağını düşünür." M.Scott Peck

Otoriter Tutum

Otoriter ebeveyn tutumunda anne babanın kabul ve ilgisi düşük iken çocuk üzerindeki kontrol çok yüksektir. Otoriter anne-baba sevgisini, çocuk onların istediği gibi davrandıkça koşullu bir şekilde gösterir. Sevgiyi bir pekiştirme aracı olarak kullanır. İstenen davranışlar da çoğunlukla gelenek ve daha üst otoritelerce saptanmış kurallara ve normlara uygun davranışlardır. Anne baba, kendisini toplumsal otoritenin temsilcisi olarak görür.

Mutlak itaat bekler. Çocuğun davranışları katı standartlarla değerlendirilir, çocuğa hata ve yanlış yapma hakkı tanınmaz. Bu tür ailelerde eğitimde ceza verici bir yaklaşım vardır ve anne babalar çocuklarıyla çok fazla düşünce alışverişinde bulunmazlar. Daha çok çocuklarından onlara söylenen her şeyi sorgulamadan kabul etmesini beklerler. Otoriter bir aile ortamında yetişen çocuklar genellikle çekingen, başkalarının etkisinde kolayca kalabilen, aşırı hassas bir kişilik yapısına sahip olabilir. Anne babanın aşırı koruması, çocuğa gerekenden fazla kontrol ve özen göstermesi sonucu çocuk, genellikle diğer kimselere bağımlı, öz güveni olmayan bir birey olarak yetişir.

Devamlı eleştirildiği için aşağılık duygusu gelişebilir ayrıca sürekli eleştirilen bu çocuklarda saldırgan davranışlar ortaya çıkabilir. Baskı ve katı disiplin çocuğun kendini kabul ettirmesini zorlaştırır, uyumsuzluk görülür. Çocuk evde anne-babasından gördüğü olumsuz tutumları, diğer yetişkinlerle ve yaşlıları ile olan iletişimde de uygular. Bu tip ailelerde yetişen gençlerde karar verme ve düşüncelerini ifade etme de güçlük yaşadıkları, öfke düzeyinin yüksek olduğu ve öfke kontrolünde sorun yaşadıkları görülmektedir.

İzin Verici / Hoşgörülü Tutum

Bu ebeveyn tutumunda anne babanın kabul ve ilgisi yüksek iken çocuk üzerindeki kontrol düşüktür. Aşırı hoşgörülü ebeveynler çocuklarına gereğinden fazla özgürlük verirler. Çocuklarını hiçbir şekilde kontrol etmezler ve bazen de ihmale kadar giden hoşgörülü ile davranırlar. Aynı zamanda çocuklarına karşı sıcak ve sevecendirler ve çocuklarının bütün konularda kararlarını kendilerinin vermelerine sınır getirmezler. Çocuğun aşırı hareket ve davranış serbestliği vardır. Bu tür anne babaların çocukları yemek, yatma, televizyon izleme ve oyun oynama için dışarı çıkma gibi konularda karar vermede sınırları yoktur, özgürdürler. Bu tutumun sergilendiği ailelerin ortamında çocuk ailede inisiyatif sahibi tek kişidir ve onun isteklerine diğer aile bireyleri itaat ederler. Çocuğun nerede durması gerektiği belirlenmemiştir. Çocukların davranışlarında hiçbir sınır olmadığı için neyin yapılabileceği neyin yapılamayacağı konusu net değildir.

Bu tutum çerçevesinde yetişen çocuklar kendilerini güvensiz hissederler. Çünkü onların hayatında hiçbir sınır olmadığı için ait olmayı hissedemezler, benmerkezciler, aykırı ve saldırgan davranışları görülebilir. Yaşamlarında sınırları yer almadığı için başkalarıyla iş birliği kuramazlar.

Bu sebepten sosyal ilişkilerde genelde başarısızdırlar. Okullardaki kurallarla karşı karşıya kalınca hayal kırıklığına uğramaktadırlar. Bu tutumla büyüyen çocuklar, başarı kazanması için gereken sabıra, iç denetime sahip değildirler. İzin verici tutumla yetişen çocukların olgun davranmadıkları, anlayışsız, dürtüsel ve bağımlı oldukları görülmüştür. Her ortamda istediklerini elde ettikleri için doyumsuz çocuklar olarak gözlenmektedirler. Otoriter ve izin verici anne baba tutumları birbirinden farklı görünmesine rağmen, her iki aile dengelenen çocuklarında benlik kontrolü zayıftır.

İzin Verici Tutum

Bu ebeveynler çocuklarını hiçbir şekilde denetlemez, davranışlarına sınırlama getirmez, bunun yanında yeterince ilgi ve sevgi de göstermezler. İhmalkâr ebeveyn, çocuğun yaşamına ilgisizdir. Onlar için çocuğun varlığı ile yokluğu belli değildir. Bu gruba giren anne babalar genellikle hoşgörü ile boş vermeyi birbirine karıştırırlar. Çocuk anne babayı rahatsız etmediği müddetçe, çocukla ilgili problem yoktur, eğer çocuk anne babayı rahatsız ederse o zaman çocuk ile ilgili gündem oluştururlar. Bugündem daha çok şikâyetlerle doludur. Bu tip ailelerde çocuk fiziksel ve duygusal yalnızlığa itilmektedir. Çocuğun hareketlerinin görmezlikten gelinerek dışlanması durumu yaşanmaktadır. Anne, baba, çocuk arasında iletişimsizlik vardır. Ailenin çocuğa tepkileri düşük seviyededir. Genellikle çok çocuklu, kalabalık, eğitim seviyesi düşük, anne-baba olmayı tam anlamıyla benimsemeyen, çocuğuna ve ev yaşamına ilgi duymayan ailelerde bu tutum görülmektedir.

İlgisiz tutumla yetişen çocuklar genellikle,

- ❖ Dikkat çekmek için etrafına zarar verebilmektedir.
- ❖ İnsanlarla ilişki kuramaması sonucu sosyal gelişiminde gecikme ve saldırganlık sergileyebilir.
- ❖ Sözlü iletişim yetersizliğinden dolayı dil gelişiminde gecikme, konuşma bozuklukları ortaya çıkabilir.
- ❖ Öz güven sorunu yaşayıp tamamen içedönük olabilir.
- ❖ Hayattan ve kendisinden beklentisi olmaz. Kendini günlük olayların akışına bırakıp, anlık doyumlarla yetinir.

Aşırı Koruyucu Tutum

Aşırı koruyucu tutum, anne babanın çocuğu gereğinden fazla koruması, kontrol etmesi ve özen göstermesi olarak tanımlanır. Bu ailelerde ebeveynler çocuğa gereğinden fazla ilgi gösterirler. Geç kavuşulan, aşırı istenilen, tek çocuk, tek erkek veya kız çocuk gibi çocuklar abartılmış sevginin odak noktası olabilirler. Aşırı koruyucu tutum içindeki anne babalar, düşmanca bir çevreye karşı çocuklarını koruyan ebeveynler olarak tanımlanır. Çocuklarının kendilerinden farklı bir birey olduğunu ve bağımsızlıklarını kazanmaları gerektiğini algılayamazlar. Çocuğun tüm ihtiyaçları büyükleri tarafından karşılanır, çocuğun önüne hazır bir şekilde sunulur.

Genellikle anne ile çocuk arasında yaşanan bu durum annenin, çocuğun bakımıyla yakından ilgilendiği dönemlerde başlamakta ve annenin çocuğuyla bütünleştiği görülmektedir. Sevgi ve ilginin göstergesi olarak çocuğuna yemek yiyebileceği halde yemek yediren, çantasını taşıyabileceği halde elinden alan, odasını toplayan, vb. hizmetleri yapan anne, çocuğuna yardım ettiğini zannedebilmektedir. Oysa çocuğunun bağımsız hareket edebilme olasılığını engellemektedir. Aslında bunun temelinde annenin duygusal yalnızlığı ve çocuğun kendisine olan bağımlılığından mutlu oluşu yatmaktadır.

Koruyucu tutumla büyüyen çocuk sosyal ilişkilerinde başarısız, bağımlı bir birey olacaktır. Bu çocuklar girişimci olmayan, bağımlı, özgüveni gelişmemiş, sorumluluk almakta zorluk çeken, kendini tanımak ve sınırlarını bilmekte zorlanan, daima başkasının desteğini arayan, sosyal ilişkilerde edilgen ve belirli beceriler yönünden yaşitlarından daha yavaş gelişmiş çocuklardır.

Dengesiz Tutum

Kimi evde disiplin vardır ancak ne zaman nerede uygulanacağı belirsizdir. Anne babanın tutumu aşırı hoşgörü ve sert cezalandırma arasında gidip gelmektedir, çocuk hangi davranışın nerede ve ne zaman istenmediğini önceden kestiremez. Bu tutarsızlıklar anne ve babanın farklı zamanlarda farklı tutumlar sergilemesi şeklinde olabileceği gibi anne ve babanın farklı disiplin anlayışları benimsemeleri şeklinde de olabilir. Çocuğun belirli bir davranışı anne baba tarafından farklı yorumlanır. Anne babalar aynı davranışı kimi zaman normal karşılarken kimi zamanda cezalandırabilirler. Bu durum daha çok anne veya babanın o anki psikolojik durumu ile ilintilidir. Anne veya baba yorgunsa başka zaman normal olan davranış o an için yapılmaması gereken bir davranıştır. Bu durumda çocuk neyin doğru neyin yanlış olduğunu anlayamamaktadır. Dengesiz ve tutarsız tutumla yetişen çocuklar genellikle;

- ❖ Kendi içinde çatışmalar yaşayıp, aileleriyle ilişkilerinde dengesiz olurlar,
- ❖ Büyüdüklerinde karşısındaki insanlara zor güvenirliler,
- ❖ Değer yargısı sistemlerinin oluşması zor olabilir,
- ❖ Karar vermekte güçlük yaşarlar,
- ❖ Tutarsız bir kişilik sergilerler.

Demokratik Tutum

Butür ebeveyn yaklaşımında, anne-babalar çocuklarını destekler ama bunun yanında sınırlarını koymayı da ihmal etmez ve onların hareketlerini kontrol ederler. Ebeveyn ile çocuk arasında sözel iletişim kanalları açıktır. Demokratik anne-babalar, çocuklarından olgun davranış beklerler ve aynı zamanda gerekli olduğunda kurallara uymasını isterler. Sıcak ve ilgilidirler, sabırlı ve duyarlı bir şekilde çocuklarını dinlerler, aile içinde verilecek olan kararlarla çocuklarının görüşlerini alırlar.

Bu tür ailelerde çocuk yetiştirmede akılcı ve demokratik bir yaklaşım izlenir, hem anne babanın hem de çocuğun hakları dikkate alınır. Bu tavırda anne-baba evin kurallarını çocuğa açıkça belirtir ama onun tepkilerini ve duygularını ifade etmesine izin verir. Evde neyin kabul olup olamayacağı yani sınırlar bellidir. Ancak bu sınırlar içerisinde çocuk serbesttir. Çocuk sevgi ve teşvik görür. Ayrıca bu konularda kendi kendine karar verip sorumluluk taşımasını öğrenebilir.

Bu tür ailelerde çocuğun bir birey olarak ailesini sevip sayan ama bağımsız bir fert olması gerektiği inancı mevcuttur. Çocuğa sevgi ve saygı gösterilir. Çocuğun kendi düşünce ve fikirlerini açıklama fırsatı verilir. Çocuk susmaya değil konuşmaya teşvik edilir. Aile her şeyden önce çok iyi rehberdir. Çocuğa yol gösterilir ama alacağı kararlar konusunda serbest bırakılır çocuğa birçok alternatif sunulur. Demokratik anne baba tutumu çocuğun varlığına ve isteklerine saygı duyulması temeline dayanmaktadır. Bu tutum içinde yetişen çocuklarda genellikle sosyal yeterlilik, beceri, yardımseverlik, bağımsızlık, düşüncelerini serbestçe söyleyebilen, arkadaş canlısı, diğer insanların gereksinimlerine duyarlı, kendine ve diğer insanlara saygılı, öz güven ve sosyal sorumluluk görülmektedir.

Kaynaklar:

Haluk Yavuzer -Çocuğu Tanımak ve Anlamak Haluk Yavuzer - Çocuk Psikolojisi

